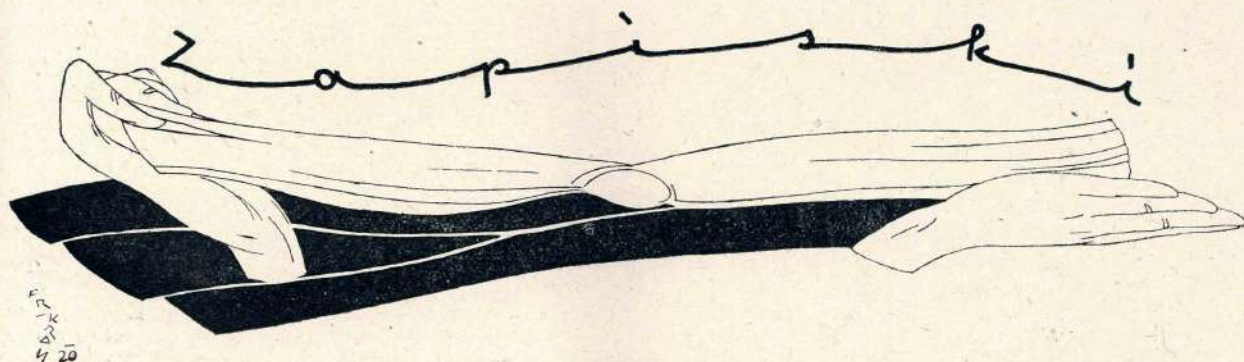

SLOVSTVO.

Fran Albrecht: **Pesmi življenja**. Umetniška propaganda v Ljubljani. 1920. — Albrecht se je v tej drugi zbirki razvil, kar je za pesnika nujna potreba: svoj svet je obogatil z novimi spoznanji in ga po svoje domel. Sicer imamo tu še pesmi iz prejšnje dobe, ki se v *Mysteria dolorosa* niso vjele in so spadale že v novo zbirko, vendar je v celoti to novo obzorje. Pred seboj imamo moža. Kar je bilo prej iskanje in spoznanje, je tu razodetje drugim. Ni več osebnega razglabljanja, pa tudi vseobčega človeškega gorja in smeha ni, temveč posebno, socialno gorje je ta novi svet. Po krizi zbrana izpoved in oznanjenje obenem; pesnik postane človek sredi delovne množice, socialni dogmatik in pridigar tiste vere, ki v vsem materializmu gre preko sedanjosti in prenaša žrtev svoje vere ne zase, temveč za bodoči rod. To je treba poudariti, ker se zdi, da je Župančičev apostrof v *Dumi* našel v Albrechtu izrazitega govornika.

Jaz sanjam veliki potres,
ki zruši nad nami obzorja,
da bruhnejo narodov morja
podzemeljska v svet kakor kres... (Str. 14.)

Vendar Albrecht ni toliko videc, ki gleda skozi slutnjo srca in sodi iz perspektiv; on stoji v vrsti bojevnikov, ki so sprejeli vero in program, ni olimpijec z lastnim svetom, on naskakuje Olimp; često se prerije v ospredje množice, stopi na tribuno in razlaga. Zato je njegova pesem čista le tedaj, kadar je najtišja (*Moj črni brat*, str. 30), in zato je ta vera črnega trpina z deljeno dušo, proklinjajočo in molečo, res iskrena takrat, kadar postane nje poet iz dogmatika stvaritelj, tedaj kadar se vera pretvori v gledanje. Zato se meni zdi Molitev (str. 38) najlepša pesem cele zbirke.

Dosleden samemu sebi se je celo v prvi zbirki le rahlo dotaknil domačih tal; tu pa črte domovine čisto izginejo, ker je vsa uklenjena v carstvo svobode, v bratstvo preko oceana in sega — pod zemljo. Iz te brezskrajnosti ni niti korak več do mistike; zato vidimo, da Albrechtu tudi moderni mistiki niso neznani. Zadnje dognanje: Pesem življenja, v obliki pogovora kakor Verlaineov *Moj Bog*, kaže, da se tu v skrajnosti združita misel in čuvstvo v en element, preko katerega ni več ničesar. Prav zato se mi zdi Albrechtova pot zelo hitro izmerjena, neorganična, vendar danes že čisto jasna. Izšel je iz mladine Župančičevih najmočnejših knjig, se vrnil vase in se ločil. Zatajiti pa še ne more svojega detinstva in vedno čuti nevarnost za svojo in-

dividualnost, ki jo rešuje na očitnem programu. Zato slišimo prečesto gesla in tedaj je govornik glasnejši od vsebine. To njega samega razdvaja in zato se boljši del nagiba mistični skrajnosti, ki pa tudi ni elementarna.

Ne smeli pa bi danes več pri njem brati verzov, kakor n. pr.: V dve zarji uklene mož voljo in moč (str. 7); od žolča in gneva se trga drobje zemlje (str. 13); Jaz sem stopil iz sebe in nisem več jaz (str. 21); enak refren na str. 23; dokler nad nami pojo vaši koraki (str. 27); padajo naša semena (str. 28); ne trgajte duše, vi modri možje (str. 29); naš otec glad je, majka nam bolest (str. 31) in v črnih vrelih je zavrela noč (str. 52); da bom drevo, ki svoje veje širi čez vse nebo, čez vsa obzorja daljna (str. 76). Celo pesem Alkimija (str. 15) in *Prerok* (str. 51) je težko sprejeti v Albrechtovo podobo.

France Koblar.

Dr. K. Ozvald, vseučilišni profesor, **Logika**. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana 1920. Kr. založba šolskih knjig in učil.

Univ. prof. Ozvald nam je podal s tem delom jako lepo zasnovan uvod v znanstveno mišljenje. (Opominimo naj, da ta *Logika* ni le 2. izdaja *Logike* iz l. 1912., temveč skoraj popolnoma novo delo.) Prvi, osnovni del obravnava pojme, sodbe in sklepe, drugi pa nauk o metodi (hevrstiko in sistematiko), torej vse, kar tvori formalno plat znanstvenega mišljenja. Prim. lepa poglavja o indukciji, o hipotezi, o definiciji in praktična navodila »za vsak dan«, da spoznaš veliko vrednost tega dela! Na koncu je kratek dostavek iz zgodovinskega razvoja *Logike*.

Če naj bi z dvema besedama označili vrline tega dela (ki so sicer bolj ali manj svojske vsem Ozvaldovim delom), bi bili ti: plastičnost in praktičnost. Profesor Ozvald je čudovito marljiv delavec, ki neprestano misli, čita in opazuje in te misli, beležke in opazke zbira, da jih uporabi v svojih delih. Zato so njegova dela tako bogata klenih rekel, miselnih utrinkov, zgledov in primer. Jezik mu je pester in slikovit. Ogiblje se kolikor moči abstraktnega izražanja. Abstraktno misel naj pojasni in približa zgled, primera, slika! To je ena značilnost. Druga je pa, da misli vedno na življenje. Dr. Ozvald ne verjame, da bi imela teoretična filozofija sama zase takšen pomen, kakor mislijo nekateri. Rad celo naglašja z Bergsonom in Schelerjem alogično plat duha, češ, da »razum niti zdaleka ni še vse v našem bitju in žitju« (123) in da je »še druga, enakopravna, samo da drugačnim svrham služeča vrsta spoznavanja — neposredno doživljanje« (24). Svojo *Logiko* je napisal naravnost »v znamenju življenja« (3).

Kakor je pa treba priznati, da sta plastičnost in praktičnost res vrlini, je treba vendar pripomniti, da imata obe tudi senčno stran in da se teh senc tudi Ozvald ni vedno dosti ognil. Praktičnost mora biti res porabnost. Ozvaldova Logika je pa kot uvod v znanstveno mišljenje res jako porabna, a najmanj tam, kjer govori o življenju. Bergsonov »novi nauk o življenju« je mnogo preveč nejasen in nedoločen, da bi bil poraben za dejansko življenje. In če govori dr. Ozvald tako rad o logiki »srca«, bi bilo tudi to treba natančneje opredeliti in pokazati, kaj je pravzaprav ta logika in iz katerih virov zajema. Sedaj se nam pa zdi, ne le, da Ozvald tega ni pojasnil, ampak da je s tem naglašanjem doživljanja in alogične plati našega duha tudi pravo logiko oškodoval. Zašel je namreč tuintam ne hote v psihologizem. Tako n. pr. pravi, da »mišljenje, to je pot do misli, zavisi od različnih, v se s k o z i izven logike in deloma tudi izven tvoje oblasti ležečih činiteljev, kakor so: živčni sestav in sploh telesnost, vzgoja, okolica... posameznika« (120) in da evropski človek drugače misli, ker se loči n. pr. od Indijca tudi »po ustroju svojega duha« (49). Potemtakem bi bil pa po krivici zapisal pod naslov Logike: »uvod v znanstveno mišljenje«! (V uvodu [8] se je pa dr. Ozvald sam izjavil proti psihologizmu.) Prav tako ima tudi plastičnost neki nedostatek. Dr. Ozvald sam naglaša, da ima raba simbolnih izrazov in zgledov namesto jasnih definicij lahko za posledico »veliko negotovost pri rabi in umevanju besed« (51, 105). In tudi te nejasnosti je nekaj v njegovi knjigi. Ne pravimo, da sam ni jasno mislil. Ampak težko bodo jasno mislili tisti, ki bodo knjigo rabili. Na neko tako nejasnost je opozoril po pravici že S. Dolar v »Naših Zapiskih« (1921, 68), namreč glede resnice. Kaj je resnica, to je po Ozvaldu »eno izmed glavnih vprašanj logike« (34). A kako malo zadovoljuje zahtevi jasnosti njegov zaključek: »Zato se da reči: resničen je stvarni stan, ki z upravičeno gotovostjo o njem sodiš, da se ima (nima) tako in tako! Primeri z njim ta drugi stavke: »Ako si s sodbo mišljeni in pa v istini obstoječi stvarni stan oporekata, tedaj se ta odnošaj imenuje zmota« (36). Po tej definiciji je čisto jasna definicija resnice, namreč da je »odnošaj skladnosti med mišljenim in pa v istini obstoječim stvarnim stanom«. A pestrost, ki jo Ozvald tako ljubi, mu ni dala, da bi bil zapisal dva po izrazu podobna si stavka, rajši je zašel v nejasnost. Nejasnost je pa res takšna, da dr. Ozvald na videz, kakor zopet prav omenja Dolar, »zamenjava istino z resnico«, ali kakor bi s skolastiki rekli, ontologično resnico (resničnost) z logično resnico.

Ti dve senčni strani pa nikakor ne moreta zakriti velikih vrlin Ozvaldove Logike. Mislimo marveč, da bo vsak z velikim pridom čital in preučeval to delo, ki nudi toliko bogatega znanja.

Za morebitno drugo izdajo naj dodam nekaj opazk! Str. 8.: Skolastikom ni bila logika zgolj praktična veda, temveč »scientia« in »ars«. Oba tista izraza »logica utens« in »logica docens« rabi že sv. Tomaž Akvinski (n. pr. in IV. Met. lect. 4). — Str. 13, 15, 118: Idejno bivanje se ne imenuje dobro »essentia«; essentia = bistvo, kajstvo. — Str. 19: Napačno je mnenje, kakor da »tradijska logika« (vsaj stara) ne bi bila učila, »da se ima naše spoznanje ravnati po predmetu in ne narobe«. Meinong in Husserl sta to »koperniško misel« le obnovila proti modernemu psihologizmu. Če tradicijska logika govori o pojmi in ne o predmetih, je pomniti, da rabi stara logika pojem v dvoj-

nem pomenu: v subjektivnem in objektivnem, in da ji je pojem v objektivnem pomenu vprav »predmet, kolikor je mišljen« (nekaterim celo predmet sam na sebi). Logika tudi mora govoriti o pojmi, t. j. o mislih in o predmetih, kolikor so mišljeni, sicer ne bi bila logika, ampak ontologija. Saj tudi Ozvald govori o jasnih in razločnih pojmi, in taki so pojmi, a ne predmeti sami v sebi. — Str. 14: Čudno se glasi trditev, da bi bila »vsa takovost, kar je izkazuje ta ali oni predmet, bistvena«. Stara logika je ločila poleg bistvenih znakov še dvojno takovost: proprium in accidens. Jabolko je n. pr. rdeče, a težko je reči, da mu je rdečica »bistvena«, pač je n. pr. jabolko vedno bolj ali manj okroglo, a bistven, konstitutiven znak tudi ta ni. — Str. 16: Ni umevno, zakaj bi pojem obsegal samo »vrstne predmete«, ne pa tudi posameznih, slovenska beseda n. pr. le tistih 9 besednih tipov (samostalnik, pridevnik... medmet), ne pa tudi posameznih besed. Ozvald pravi, da bi se sicer, ko bi kak posamezni predmet izginil, obseg pojma skrčil. Zakaj pa ne? Saj je obseg pojma le neki logični odnos k predmetom, ki pojmu odgovarjajo. Da se obseg skrči, ne pomeni torej, da bi se v umu kaj zgodilo, ampak le to, da dejansko odgovarja pojmu manj predmetov kakor prej. Če bi n. pr. vsi noji razen dveh izumrli, bi pojmu noja odgovarjala dejansko le dva poedincea, v možnosti pa brezkončna vrsta. — Str. 37 i. dr.: izraz »verovnost« se zdi da bi se bolje rabil za verovnost svedokov in avtoritete, za nemško »Wahrscheinlichkeit« pa naj bi se rajši rabila beseda »verjetnost«, torej za naslov § 19: možnost in verjetnost. — Str. 41: Nerodno je povedano, da treba, da »hočeš« ustreliti, potem še le »sproženi petelin požene svinčenko iz cevi«. — Str. 42: Brez potrebe se omenja in zagovarja psihični determinizem. — Str. 56: Prav tako je nerodna definicija »pedsodkov«, da so »take sodbe, ki v dokaz svoje resničnosti navajajo nezadostne razloge, to je take razloge, ki se jim protivijo dognana dejstva, n. pr.: sosedova krava ne daje mleka, ker je uročena«. Po tem bi človek skoraj mislil, da je pedsodek sodba: sosedova krava ne daje mleka. Bolje je pojem pedsodkov označen na splošno na str. 58, kjer je govorjenje o »slepih sodbah«, o zmotnih sodbah, ki jih izrekamo kar na slepo, torej brez uvidevanja in brez dokazov, vsled vzgoje, navade, posnemanja, javnega mnenja itd. — Str. 72: Ni bilo srečno, da je dr. Ozvald zavrnil svoj nauk o pomenu »mattice« pri sklepih, kakor ga je bil tako jasno ponazoril v prvi Logiki (1912) z risbo: S—M—P. To, kar sedaj trdi, je zelo nejasno in tudi zelo dvomljive vrednosti. Za zgled navaja silogizem: Uživanje strupov je škodljivo; morfi je strup, zato je uživanje morfi škodljivo. Tu, pravi, vez, ki spaja prednje stavke z zaključkom, ni in ne more biti matica. In zakaj ne? Zato, pravi, ker »strup« in »uživanje« strupa ni isto. Toda vzrok nedoumevanja je le ta, da ta silogizem ni enostaven silogizem. Da pa je ta »strup« matica in da res veže premisi, bo takoj vidno, če ta silogizem razvežemo: Strupi so za uživanje škodljivi; morfi je strup, torej je za uživanje škodljiv. Vidno je pa to pravzaprav že tudi v gornjem silogizmu: Uživanje strupov je škodljivo; karkoli torej spada pod obseg pojma »strup«, tega uživanje je škodljivo; morfi spada pod obseg pojma »strup«, torej je uživanje morfi škodljivo. To pa, kar pravi sedaj Ozvald z Uphnesom, je zelo dvomljive vrednosti. Vez premis z zaključkom, pravi, tvori »činjenica, da je predmet, ki ga subjektivni pojem zaključka jemlje v misel, istoveten s predmetom, ki odgovarja subjektivnemu pojmu dolnje premise«. Toda prav ugotovitev te činjenice posreduje matica. Zgled: Alkohol je strup; strupi so škodljivi; torej je alkohol škodljiv. Res je zaključek pravljen, če je subjekt zaključka »alkohol« objektivno istoveten s subjektom druge premise »strup«. Toda to vem prav po prvi premisi: alkohol je strup. — Str. 89: Prav bi bilo, da bi upošteval pri nauku o metodi tudi izraza »analitična« metoda in »sintetična« metoda, ki se tolikokrat rabita. — Str. 114: Kaj je progresiven dokaz, kaj je regresiven, je vendarle premalo pojasnjeno!

Te opazke imajo samo ta namen, da bi se kar moči odpravili nejasnost in netočnost. Študij Logike ima namreč zlasti dandanes velik pomen. Četudi je resnično, da ima vsak človek že neko naravno logiko, se vendar naravni čut s študijem še izpopolni in duševna logičnost,

miselna doslednost usovrši. Če bi človek s tem študijem ne pridobil drugega kakor to, da hitro presoja logično vrednost tujih misli — in to si brez dvoma pridobi —, bi bilo že to velikega pomena. Le pomislimo, kako je danes človeštvo odvisno od tujih misli! Kako malo jih je, ki res mislijo s svojo glavo! Zato dr. Ozvald po pravici navaja (str. 75) odličnega miselca Euckena, ki pravi: »Za logično in dialektično šolanje se ob brzem toku današnjega življenja vse premalo stori; človek se kar na mah vrže v vrtinec in boj, ne da bi si prej kaj uril svojo moč in spretnost.«

Dr. A. Ušeničnik.

Uvod v filozofijo. Napisal dr. France Veber. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena 72 K.

Že leta 1887. je »napredujočim Slovencem« spisal »Uvod v modroslovje« dr. Fr. Lampè, kateri hoče najširše občinstvo uvajati v filozofske probleme. Umevno je, ker tudi filozofija napreduje, da ta »Uvod« nam ne more več zadostovati. Zato so se omikanci pri nas zatekali k tujim »Uvodom«, kakor so take n. pr. Nemci že imeli pred 200 leti. Gotovo je vsak omikanec pri čitanju takih »Uvodov« čutil živo potrebo takega »Uvoda« v domačem jeziku, zlasti še v današnjih razmerah: otesli smo se političnega jarma in se skušamo tudi na kulturnem polju osamosvojiti. Domotožje nas navdaja povsod, kjerkoli smo prisiljeni se zatekati k tujim narodom, zlasti še v filozofiji, ker ona je že sama na sebi, kakor trdi nemški pesnik Novalis, »pravzaprav domotožje, neki gon, v rojstni hiši se počutiti domačega«. Kadarkoli se zunanemu, materialnemu svetu preveč vdajamo ter v njem izgubivamo, čutimo potrebo, se poglobiti vase, v idealen svet, da najdemo znova samega sebe. Tako išče samega sebe umetnik, vernik, pa tudi filozof. — Zelo delavni vseučilišni docent dr. Veber nas je iznenadil z novim »Uvodom v filozofijo«. Glejmo, koliko je v stanu naše »domotožje« utešiti!

Veber se je lotil v svojem »Uvodu« le enega, a glavnega vprašanja: kaj je filozofija, ter se v tem bistveno loči od drugih takih »Uvodov«, ki skušajo dati kritičen pregled čez vso obširno filozofsko snov ali pa nudijo lasten sklenjen filozofski sestav. Da potrdim važnost načelnega vprašanja o bistvu filozofije, navajam le en stavek iz knjige Einhorn »Der Kampf um einen Gegenstand der Philosophie«, Wien 1916, str. 15: »Ali je splošno veljavna definicija filozofije mogoča ali pa je filozofija ničeva.« Ali kako priti do prave definicije, ko se je pojem filozofije kaj bujnopestro razvijal v raznih dobah, ko vsak filozof po svoje pojmuje bistvo filozofije, ko imenovani Einhorn celo trdi, da je pravo bistvo filozofije, njena stalna, brezmejna izpremenljivost, nekaka Protejeva tvorba.

Nemški filozof Windelband v svojih »Preludijih« in za njim tudi drugi, kakor Joël, Dilthey, Külpe, Simmel in Wundt so spoznali, da je vsaka definicija filozofije nemožna, bodisi da je ali pretesna ali pa preohlapna. In vendar se je tega vprašanja imenovani Einhorn znova lotil, za njim pa tudi naš Veber. Einhorn podaja troje možnosti, izslediti bistvo filozofije, da se ugotovi njen predmet, kakor ga ima vsaka znanost, ali njena metoda ali vidik, raz katerega se predmet obravnava ali pa končno oboje. Ker je pa metoda večalimanj od predmeta zavisna, pride Einhorn do zaključka, da je le predmet bistven za vsako znanost,

torej tudi za filozofijo. Da bi filozofija bila zgolj metoda neke druge vrste, kakor to n. pr. francoski filozof Bergson hoče, tudi Veber zavrača (str. 35, 36 in tudi 250). Kje najti predmet filozofiji in kako ga določiti, v tem pa se Veber korenito loči od imenovanega Einhorna. Einhorn skuša iz zgodovine filozofije dognati, kaj vse se je do dandanes smatralo za filozofijo, ter najde nad vse svobodno pojmovanje njenega bistva vsled neprestano premenljivega predmeta, katero pot zove objektivno. Izogniti se namreč hoče takozvani subjektivni poti, katero hodi večina filozofov, ker jo je kot nezadostno z Windelbandom spoznal, dasi sam berlinski filozof Simmel v »Hauptprobleme der Philosophie«, str. 8, odločno zanika vsako drugo pot kot subjektivno za pravo. »Ni drugega dohoda od zunaj k njenemu (filozofije) pojmu, ker le filozofija more dognati, kaj je filozofija, da celo, če sploh biva ali le kak neveljaven prikazek s svojim imenom zakriva.« In to nas tolaži, če tudi naš Veber ubere isto pot, ki pa se vendar razlikuje od drugih v tem, da ne uveljavlja svojega lastnega stališča do filozofije kot takega za bistvo filozofije, ampak ugotovi štiri vrste predmetov, ki jih ne obravnava in ne more obravnavati nobena druga veda, do so osnove, dejstva, vrednosti in najstva. Veber začenja z zgodovinskim pregledom o pomenu filozofije, kjer kaže na dosednji štirikratni dvig in za njim se vrsteči pad filozofije, ki je bila od nekdanj sorišiteljica iz kriz človeštva. V drugem poglavju vidi vzrok za padec filozofije predvsem v njeni znanstveni nezadostnosti in hoče dokazati njeno znanstveno avtonomijo in šele potem bo v stanu svojo zgodovinsko misijo v polni meri dovršiti. Zato išče najprej bistva vsaki vedi in ga najde v štirih vedoslovnih zakonih. Prvi zakon logične prioritete predmeta pravi, da mora vsaka znanost in torej tudi filozofija imeti svoj predmet, da znanost svoj predmet predpostavlja, oziroma da se mora znanost ukloniti predmetu, da predmet vodi naše znanstveno mišljenje, ne ustvarja pa — kakor to marburška šola hoče — svojega predmeta. Sicer se temu naziranju o idealizmu Natorp odločno upira, n. pr. v »Logik« (1910) str. 7: »Je ravnotako napačno, subjekt, kakor objekt spoznave predpostavljati.« Na isti strani pravi, da je pred spoznanjem to, kar je podanega, smatrati le kot naloženo, kot problem, kot x, ne pa kot določen a. Idealistu je torej predmet oziroma podano ali materija spoznave isto kot matematiku koren določene enačbe, ki ga treba šele najti. Torej idealist na ta način ne predpostavlja »nič«, kakor Veber misli, svojim mislim. Nič misliti, se pravi nepravilno misliti ali pa je sploh nonsens. Sicer Veber to, kar na str. 18 trdi, na st. 20, oziroma 21 natančneje pojasni ter popravlja marburško šolo ali idealizem, dasi mu bo Natorp le ugovarjal s svojim prej imenovanim stavkom. Soglašam popolnoma z Vebrom s pobijanjem idealizma in s priznanjem obratnega stališča: kritičnega realizma, samo p o g r e š a m pa pri Veburu ugotovitev razmerja tega prvega zakona do »idealnih« predmetov, do onih predmetov idealnih ved, n. pr. matematike, ker se v resnici predmet v našem produktivnem mišljenju ustvarja, dasi tudi to razmerje ne more delati prav nobenih težav. Seve pa potem takoj nastane vprašanje, ali še obe vrsti predmetov, realna in idealna, na isti način spoznavata? Tega vprašanja pa se bo gotovo lotil Veber šele v »Spoznalni